

มติชนรายวัน

พ.ศ. 1 เม.ย. 53

หนังสือ “พลเมืองดี”

วราภรณ์ สามโกเศศ
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
(รวม 3 หน้า)

มีหนังสือทรงคุณค่ายิ่งเล่มหนึ่งของไทยซึ่งมีชื่อว่า “พลเมืองดีตอนต้น” สอนให้คนไทยเป็นพลเมืองดีตั้งแต่เมื่อเกือบ 100 ปีก่อน ผู้แต่งคือเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล พ.ศ. 2414-2459) อดีตเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ผู้สร้างคุณูปการแก่บ้านเมือง

เนื่องจากมีผู้สนใจถามไถ่มาว่า “ตอนกลาง” และ “ตอนปลาย” ของหนังสือเล่มนี้เป็นอย่างไร ดังนั้นเพื่อความต่อเนื่องจากอาทิตย์ที่แล้วที่กล่าวถึงเรื่อง “หนี้แผ่นดิน” ผมขอคัดบางตอนของหนังสือเล่มนี้มาอ่านกัน

ใน “ตอนกลาง” นายเมืองมาอยู่ในเวียงแล้วจึงได้รับคำสอนในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตในเมืองสมกับการเรียนรู้ในเรื่อง Learn to Live คำสอนเกี่ยวกับการหลีกเลี่ยงประพฤติดีกฎหมายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้มีชีวิตรอดนั้นมีความว่า “..... ถ้าเราจะระวังมิให้ตัวเองเป็นผู้ประพฤติดีกฎหมาย ก็มีหลักที่เราจะพึงรักษาให้ปราศจากความผิดอยู่บ้างคือ เราไม่คิดและกระทำการชมเหง่ประทุษร้ายต่อผู้ใดประการหนึ่ง เราไม่คิดคดโกงลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของใครประการหนึ่ง เราไม่กระทำการจลาจลอลหม่านทำลายความสุขสำราญของบ้านเมืองประการหนึ่ง เราไม่ทำการทุจริตพลิกแพลงให้ผิดจากความจริงและเสียความยุติธรรมประการหนึ่ง เราไม่ฝ่าฝืนข้อบังคับแบบธรรมเนียมและอำนาจการปกครองบ้านเมืองประการหนึ่ง รวมใจความก็คือการสิ่งใด ๆ ถ้าเราซึ่งใจได้ว่าเราทำโดยสุจริตไม่ผิดธรรมเนียมอันควรจะเห็นได้ในใจของเราเองแล้ว ก็จะเป็นโอกาสอันน้อยที่เราจะต้องเป็นถ้อยความลำบาก ให้พิเคราะห์ถึงความชอบธรรมเป็นประมาณ ข้อใดสิ่งใดถ้าเรารู้สึกสงสัยอยู่ว่าจะไม่เป็นการชอบธรรมแล้ว เราก็อย่าพึงทำลงโดยง่าย ๆ ควรพินิจพิเคราะห์และหารือผู้รู้ดูให้ถ่องแท้แน่นอนเสียก่อน ต่อเห็นว่าไม่มีผิดแล้วจึงทำ เพียงเท่านั้นก็จะพอเป็นเครื่องป้องกันความลำบากในเรื่องนี้ได้ ถ้าหากมีการเกี่ยวข้องต้องคดีด้วยความจำเป็นแล้ว เราก็ต้องปรึกษาหารือผู้รู้กฎหมายซึ่งอาจจะชี้ข้อผิดข้อถูกได้.....”

ใน “ตอนปลาย” นายเมืองเติบโตขึ้นได้รับคำสอนเกี่ยวกับศีลธรรมการดำรงตนในสังคม ตอนหนึ่งของคำสอนมีดังนี้

“.....คนเรานี้จะเกิดมาที่จะตั้งตัวให้มันรักษาความดี ความเจริญให้เป็นไปตลอดชีวิตนั้นไม่ใช่่ง่ายเลย ไหนจะศัตรูภายนอก ไหนศัตรูภายใน คือใจและความประพฤติของตนเอง เปรียบเทียบกับเรือที่เดินอยู่ในทะเลที่จะให้ตลอดรอดฝั่งไปได้วันหนึ่ง ๆ นั้นก็ไม่ใช่่ง่าย

นายเมืองจึงถามว่า “คุณลุงเปรียบอย่างไรที่ว่าคุณเราเหมือนกับเรื่อนั้น” นายมันจึงว่า “อ้าว จะว่าให้ฟัง เมื่อแต่งงานลูกพระยาจันทบุรี เจ้าก็ได้ไปกับลุงได้เคยเห็นเรือเห็นทะเลแล้วไม่ใช่หรือ เขาเดินเรือลำบากอย่างไรเจ้าก็คงรู้ เมื่อวันผ่านช่องแสมสารคืนวันนั้นช่องก็แคบ หินใต้น้ำก็มี มีดก็มี พายุก็กล้า นายเรือต้องระวังเต็มที่ทั้งภายนอกคืออันตรายเหล่านั้น และภายในก็ต้องระวังเครื่องจักรกลเครื่องถือทำเป็นต้นและอื่น ๆ จนกว่าจะรอดไปได้ คนเราก็จึ้นนั้นตั้งแต่เกิดมาจะทำการงานสิ่งใดก็ต้องฟันฝ่าต่อความลำบากอยู่ทั้งสิ้น ถ้าไม่ระวังรักษาให้ดีก็มีแต่จะพลาดพลั้ง ไม่ทางโน้นก็ทางนี้ ข้อสำคัญอยู่แก่การระวังรักษาให้รอบคอบ ถ้าไม่ประมาทแล้วก็คงเอาตัวรอดได้ ขอเสียแต่ต้องระวังถือทำให้ดีให้มีสติอยู่เสมอ นั้นเป็นข้อสำคัญกว่าสิ่งอื่น”

คนเราที่จะกระทำการงานสิ่งใดก็ต้องอาศัยความตั้งใจและความมุ่งหมายที่จะให้ถึงประโยชน์และประสงค์โดยแน่นอน ถ้าเป็นคนมีนิสัยใจคอเหลวไหลอยู่เสมอเช่นนั้นแล้วก็จะไม่สำเร็จผลสักอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นนี้ก็เปรียบได้เหมือนกับการเดินเรือ นายเรือจะต้องตั้งเข็มทิศให้ตรงต่อที่ซึ่งหมายจะไป ถ้าเข็มทิศนั้นคลอนแคลนไม่เที่ยงแท้แน่นอน ถ้าเรือก็อาจจะเห็นวนเวียนกลับไปกลับมาต่าง ๆ ที่ไหนจะสามารถไปให้ถึงตำบลที่ประสงค์จะไปในั้นได้

คนเราจะกระทำการงานสิ่งใดก็ต้องอาศัยสุจริตธรรมเป็นประมาท ให้มีความกระตือรือร้นคร่ำในทางที่จะประพฤตินั้น จึ่งจะเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้กระทำความชั่วความผิดได้ ก็เปรียบได้เช่นกับการเดินเรือ นายเรือจะต้องระวังภัยอันตรายในเวลาที่จะเข้า จะออก ต้องคอยหยั่งน้ำดูทุกตื่น อย่าอุกอาจและมีความประมาท จึ่งจะรักษาเรือให้รอดพ้นอันตรายไปได้”

คนเราที่กระทำการงานต่าง ๆ จะต้องทำด้วยความรู้ ถ้าหากไม่มีความรู้ จะทำการให้ถูกต้องดีก็ไม่สามารถ เปรียบเหมือนการเดินเรือ นายเรือก็ต้องรู้แผนที่ว่าที่ไหนลึกที่ไหนตื้น ฝั่ง และเกาะอยู่ที่ไหน ไกลหรือใกล้ หิน และหาดมีอยู่ที่ไหนบ้าง กระแสน้ำ และเวลาลมเป็นอย่างไร ถ้าไม่มีความรู้เช่นนี้ ก็ยากที่จะเดินเรือให้พ้นอันตรายได้

คนเราจะทำการงานสิ่งใดจะสำเร็จได้ด้วยคามเพียร ถ้าเป็นคนเกียจคร้านคอยแต่จะ
ย่นย่อทอดอวย ยากลำบากจะทำอะไรก็ยากที่จะสำเร็จ เปรียบกับการเดินเรือก็ต้องอาศัยกำลัง
อย่างใดอย่างหนึ่ง คือกำลังเครื่องจักรหรือกำลังลม เป็นต้น ให้พอเพียงจึงจะพาแล่นไปได้ ถ้ากำลัง
อ่อนเรือก็ต้องไปไม่ได้ซ้ำ ถ้าขาดกำลังเมื่อใดเรือหยุดเมื่อนั้น

การงานสิ่งใดก็ต้องอาศัยสติอันหนักแน่นมั่นคง จึงจะบังคับความคิดและอาการกิริยา
ให้เป็นเพียงที่ถูกที่ควร และเหนียวรั้งไม่ให้น่าเนินไปในที่ผิดต่าง ๆ ไม่ให้หันเหยินโลเลออกแวกไป
ตามใจตนที่จะชักพาให้เสียประโยชน์เสียทาง ก็เปรียบได้เช่นกับการเดินเรือ มีการถือท้ายให้ตรงลำ
ไปเสมอเป็นข้อสำคัญ ถ้าเสียทางเสียหรือเครื่องถือท้ายชำรุด หรือคนถือท้ายเผลอมาเลย ก็อาจจะพา
เรือให้หันเหไปไหนต่อไหนได้ บางทีก็จะพาให้ไปโดนหินหรือเกยหาด ให้เรือพินาศย่อยยับยับปางได้

คนเราจะทำการงานสิ่งใดก็ต้องอาศัยปัญญาอันฉลาดที่จะสอดส่อง ตรวจสอบ ให้อู
เหตุผลดีและชั่ว ตื่นลึก หนักเบาโดยถี่ถ้วนทั่วถึง แล้วใช้อุบายประกอบกิจการงานให้สมแก่เหตุผล
ที่ควรและไม่ควร จึงจะสามารถให้การงานเป็นไปโดยสำเร็จประโยชน์ได้ ความซื่อนี้ก็อย่างเดียวกัน
กับนายเรือที่เดินเรือซึ่งต้องอาศัยแสงสว่าง ถ้าแม้สุดสายตาหรือเป็นเวลามืดก็ต้องใช้กล้องส่องจึงจะ
แลเห็นทิศและทางที่จะไปได้ตลอด ถ้ามิฉะนั้นก็ย่อมจะขัดข้องแก่การเดินเรือ

ความลำบากของคนเราที่จะประกอบกิจการงานและทำมาหาเลี้ยงชีพให้เป็นไปโดยชอบ
ได้จริง และให้มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดชีวิตไปได้นั้น ก็เหมือนดังการเดินเรือ ที่จะต้องพยายาม
ระวังรักษาให้แล่นไปในท้องทะเลจนตลอดรอดฝั่ง ปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ ที่คลื่นลมพายุหัด
และหิน เป็นต้น แต่ว่าธรรมชาติของคนที่มีใจเป็นนักเลง มีมานะ และความบากบั่นในทางชั่ว
รื่นเริงอยู่แล้ว ก็ไม่ได้ถือว่าการประพฤติเช่นนี้จะเป็เครื่องตัดทอนความเพียรพยายามในที่ชอบ
การที่คนเราเกิดมาแล้วไม่ใช้สติปัญญาและความเพียรพยายามที่จะตั้งตัวให้เป็นปึกแผ่นหลักฐานเอา
ตัวรอดให้ได้ ไปแพ้ปัญญา ลดความเพียร และปล่อยสติให้เสียไป ย่อมให้ความเกียจคร้านหรือ
ความชั่วต่าง ๆ อันเป็นศัตรูของความดีความเจริญมาอำยัครอบงำได้ ก็ประหนึ่งว่าไม่ใช่ถูกผู้ชายเสียที่
เกิดมาเป็นชายชาติหนึ่งในโลกนี้ เจ้าควรจะรู้สึกว่ ตัวเจ้าก็เหมือนกับนายเรือคนหนึ่งที่จะต้องม
ความอุตสาหะพาเรือของเจ้าไปให้ถึงฝั่งอย่างทีอุประมาจะนี่.....”

การมีความรู้ มีเงินมีทอง มิได้ประกันว่าจะอยู่รอดและอยู่ดีได้ตลอดรอดฝั่งหากขาด
คุณลักษณะที่สำคัญในการดำรงตน คติธรรม “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย